

Конон Н. Е., Ph.D in Polytoogy, assistant professor of Department of International Relations, Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Ukraine, Dnepropetrovsk), nataly8_88@mail.ru

Negina V. R., student, Department of International Relations, Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Ukraine, Dnepropetrovsk), vnegina@inbox.ru

The Ukrainian vector of the foreign policy of the Republic of Israel

The relationship between Ukraine and the Republic of Israel was reviewed and analyzed. The comparative analysis of the historical stages of development of Ukrainian and Jewish peoples was realized. Attention is paid to the establishment of diplomatic relations between the states. The legal framework of the cooperation between Ukraine and the Republic of Israel was considered. The cooperation in political, economic and cultural spheres was analyzed. Attention is paid to the participation of the Ukrainian side in solving the Arab–Israeli conflict. The perspective directions of Ukrainian–Israeli cooperation were reviewed.

Keywords: Ukraine, Israel, delegation, foreign policy, dialogue, potential.

Конон Н. Е., кандидат политических наук, доцент кафедры международных отношений, Днепропетровский национальный университет им. Олеса Гончара (Украина, Днепропетровск), nataly8_88@mail.ru

Негина В. Р., студентка кафедры международных отношений, Днепропетровский национальный университет им. Олеса Гончара (Украина, Днепропетровск), vnegina@inbox.ru

Украинский вектор внешней политики Республики Израиль

Рассмотрены и проанализированы взаимоотношения Украины и Республики Израиль. Проведенный сравнительный анализ исторических этапов развития украинского и еврейского народов. Уделено внимание установлению дипломатических отношений государств. Рассмотрена нормативно–правовая база сотрудничества Украины и Республики Израиль. Проанализировано сотрудничество в политической, экономической, культурной сферах. Уделено внимание участию украинской стороны в решении арабо–израильского конфликта. Отмечены перспективные направления украинско–израильского сотрудничества.

Ключевые слова: Украина, Израиль, делегация, внешняя политика, диалог, потенциал.

* * *

УДК 324.342.8

Авксентьев А. О., аспирант кафедры политологии, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків), toshinho@rambler.ru

ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ПАТОЛОГІЯ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Дослідження містить аналіз диспропорційності представницьких органів по відношенню до структури електоральних вподобань виборців на матеріалі парламентських і місцевих виборів в Україні. Наведено розрахунки «індексу диспропорційності» для Верховної Ради 3–8 скликань, а також обласних рад 2010 та 2015 років обрання. Обґрунтована наявність і визначено характер зв'язку типу виборчої системи з кількісним виміром диспропорційності представницького органу. Диспропорційність розглянута як один з елементів узурпації влади шляхом маніпуляції електоральними правилами.

Ключові слова: індекс Галлахера, диспропорційність, виборчі системи, представницькі органи, узурпація влади.

Аналіз виборчих систем та наслідків від їхнього застосування є актуальним дослідницьким напрямом у світовій політичній науці. Особливо гостро питання пошуку оптимальної електоральної формули поставлене в країнах, які тільки починають рухатися шляхом реальної демократії та не мають сталих вікових традицій в області партійної та виборчої систем. До таких країн, на нашу думку, відноситься і Україна, де тематика електоральних систем актуалізується напередодні кожних наступних виборів. Усвідомлення владою того, що вибір

електоральної формули може кардинальним чином впливати на результати голосування, сприяє постійним змінам у виборчому законодавстві України. У той же час багато вітчизняних дослідників продовжують аналізувати електоральні моделі, виходячи з їхніх об'єктивних переваг і недоліків, а не ситуативної вигоди зацікавлених політичних суб'єктів. Особливої уваги заслуговують роботи Ю. Шведа, А. Романюка, О. Євтушенка, В. Фесенка, Ю. Левенця, Т. Бевз, Р. Балабана, І. Поліщука, Е. Кочубей, І. Чернінко, О. Фісуна, І. Жданова, В. Бортнікова, О. Чемшиг, Н. Ротар, М. Ставнійчук, Ю. Ключковського, М. Рибачука, Б. Райковського. Разом з тим у сучасній світовій політичній науці класичними вважаються дослідження виборчих систем таких вчених, як А. Лейпхарт, С. Ліпсет, Дж. Сарторі, М. Лааско, П. Таагепера, М. Шугарт, Й. Томіяма, П. Норріс, Б. Грофман, Р. Даль, Д. Фаррелл, С. Роккан, М. Галлахер, Д. Фелзентал, М. Макковер, Е. Лейкман, Д. Ламберт, М. Уоллерстайн, Е. Рейнолдс, Б. Рейллі, Р. Катц, С. Бірч та інших.

Метою статті є комплексний аналіз диспропорційності представницьких органів, сформованих із застосуванням тих чи інших виборчих систем, на матеріалі парламентських та місцевих виборів в Україні. У власному дослідженні ми виходимо з того, що будь–який порівняльний аналіз виборчих систем та ефектів від їхнього застосування повинен спиратися на актуальний список критеріїв. На нашу думку, новітня українська історія засвідчила, що однією з ключових характеристик виборчих систем є їхня схильність до диспропорційності отриманих результатів електоральним вподобанням виборців. Таким чином, під диспропорційністю ми будемо розуміти властивість виборчих систем, яка полягає у частковій невідповідності розподілу мандату (або мандатів у випадку з виборами до представницьких органів) повній структурі електоральних вподобань виборців.

У тій чи іншій мірі диспропорційність властива всім електоральним моделям: будь–яка обрана система певним чином викривляє результати волевиявлення (на користь «великих» чи «малих» партій, «однорідних» чи «неоднорідних» тощо). Американські математики М. Балінський та П. Янг одними з перших дійшли невтішних висновків щодо можливості ідеального пропорційного представництва. В опублікованій ними на початку 80–х років ХХ сторіччя роботі «Fair representation» математично обґрунтовується неможливість існування системи пропорційного представництва, яка б розподіляла мандати в повній відповідності до волевиявлення виборців [1]. Цей висновок («теорема Янга–Балінського») цілком узгоджується з логікою сформульованої ще раніше «теоремою неможливості» К. Ерроу [2] та «теоремою Гіббарда–Саттерсвайта», яка констатує незахищеність усіх виборчих систем від стратегічного голосування (за наявності хоча б трьох альтернатив) [3].

Диспропорційність є кількісною категорією, що робить принципово можливим порівняльний аналіз різних виборчих систем на предмет їхньої схильності до диспропорційності. Починаючи з 80–х років ХХ сторіччя дослідники пропонували різні математичні способи вимірювання диспропорційності представницьких органів (у рівному ступені може використовуватися для

парламентів чи місцевих рад будь-якого рівня) – «індекс Ре», «індекс Гагева», «індекс Салаї», «індекс Алескерова–Платонова», «індекс Галлахера», «індекс Д'ондта» та «індекс Сент–Лаге» [4]. Всі вони у вигляді математичних формул розраховують різницю між часткою голосів, відданих за партію, та часткою мандатів, які вона в підсумку отримала. У нашому дослідженні ми будемо використовувати формулу, запропоновану М. Галлахером на початку 90-х років XX сторіччя [5].

$$LSq = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (V_i - S_i)^2}$$

де V_i – відсоток голосів, відданих за партію, а S_i – частка отриманих місць;

Нижче наведені результати розрахунків «індексу Галлахера» для Верховної Ради 3–8 скликань, а також обласних рад усіх регіонів України зразка 2010 та 2015 років. У випадках застосування змішаної виборчої системи розраховувались індекси LSq_1 для оцінки частини виборів, що відбулася за пропорційної системи, та LSq_2 – для аналізу співвідношення голосів, відданих за партію по багатомандатному округу, та фактичного кількісного складу фракцій. У таких випадках саме LSq_2 , а не LSq_1 , на нашу думку, дає об'єктивну інформацію про реальну диспропорційність. Наостанок варто зробити зауваження суто процедурного характеру: сам Галлахер проводив розрахунки у відсотках, а не частках (тобто, наприклад $(V_i - S_i) = 30 - 32$, а не $0,30 - 0,32$). Фактично, це не суттєво, проте для порівняння результатів з «базою Галлахера» [6] зручніше, щоб індекси були величинами одного порядку.

Таблиця 1

Розрахунок диспропорційності ВРУ 8 скликання (LSq_1)

Партія	Відсоток голосів (V_i)	Відсоток місць (S_i)	$(V_i - S_i)^2$
Народний Фронт	22,14	28,44	39,75
Блок Порошенка	21,82	28,00	38,19
Самопоміч	10,97	14,22	10,58
Опозиційний Блок	9,43	12,00	6,60
Радикальна Партія	7,44	9,78	5,47
Батьківщина	5,68	7,56	3,52
LSq_1		7,21	

Розрахунок диспропорційності ВРУ 8 скликання (LSq_2)

Партія	Відсоток голосів (V_i)	Розмір (%) фракції (S_i)	$(V_i - S_i)^2$
Народний Фронт	22,14	19,39	7,59
Блок Порошенка	21,82	35,46	186,08
Самопоміч	10,97	7,33	13,26
Опозиційний Блок	9,43	9,46	0,00
Радикальна Партія	7,44	4,96	6,13
Батьківщина	5,68	4,49	1,41
LSq_2		10,36	

За аналогічними алгоритмом нами були розраховані індекси диспропорційності для попередніх скликань Верховної Ради, а також сукупні (середні арифметичні від показників усіх регіонів) індекси диспропорційності обласних рад останніх двох скликань (обраних у 2010 та 2015 роках) (див. табл. 3).

Умовні позначення в таблиці характеризують тип виборчої системи, за якої у відповідному році відбувалися вибори: MMM (Mixed Member Majoritarian) – паралельна змішана модель, PR (Proportional representation) – пропорційна система, MMP (Mixed-member proportional representation) – пропорційна персоналізована електоральна формула (або змішана зв'язана). Також у таблиці зазначено розмір формального прохідного бар'єру, встановленого для пропорційної частини виборів.

Загальна тенденція, яку ілюструє таблиця, може бути сформульована наступним чином: пропорційні моделі (застосовані на парламентських виборах 2006 та 2007 років PR та використана на місцевих–2015 пропорційна персоналізована система) призводять до меншого викривлення результатів, ніж змішані електоральні формули з мажоритарною частиною. Єдине виключення з цієї логіки – кейс 1998 року, коли спостерігався «вирівнюючий ефект мажоритарки» (через перемогу в 117 з 225 округах позапартійних самовисуванців). Індекс диспропорційності тим вищий, чим більша сума голосів подана за партії, які не подолали прохідний бар'єр. Втім, прямого зв'язку між індексом диспропорційності та розміром бар'єру не спостерігається. На нашу думку це пов'язано з ефектом «стратегічного голосування»: при високих бар'єрах відносно більша частина виборців голосує не за свій «перший вибір», шанси якого сумнівні, а когось з максимально наближених до нього за фаворитів, і голоси концентруються навколо крупних суб'єктів.

Таблиця 3

Індекси диспропорційності ВРУ 3–8 скликань та обласних рад

1998 (MMM, 4%)		2002 (MMM, 4%)		2006 (PR, 3%)	2007 (PR, 3%)	2010 (MMM, 3%)		2012 (MMM, 5%)		2014 (MMM, 5%)		2015 (MMP, 5%)
LSq_1	LSq_2	LSq_1	LSq_2	LSq	LSq	LSq_1	LSq_2	LSq_1	LSq_2	LSq_1	LSq_2	LSq
10,81	2,29	7,79	8,83	8,51	4,46	12,08	18,32	2,33	13,32	7,21	10,36	4,49

У наступній таблиці ми окремо зупиняємось на кожній з обласних рад зразка 2010 та 2015 років обрання.

Таблиця 4

**Індекси диспропорційності обласних рад
(2010 та 2015 роки)**

	2010		2015
	LSq ₁	LSq ₂	LSq
АР Крим	11,11	22,12	–
Вінницька область	14,98	21,13	2,84
Волинська область	15,97	10,29	4,73
Дніпропетровська область	11,58	17,99	3,93
Донецька область	14,83	18,78	–
Житомирська область	12,1	16,07	5,11
Закарпатська область	12,79	17,26	7,45
Запорізька область	15,21	23,92	3,84
Івано–Франківська область	7,25	6,75	6,69
Київська область	18,18	26,96	3,78
Кіровоградська область	11,37	19,38	2,71
Луганська область	13,32	20,91	–
Львівська область	14,57	7,5	3,05
Миколаївська область	15,69	18,87	4,61
Одеська область	9,74	19,54	6,83
Полтавська область	13,02	27,56	2,81
Рівненська область	7,71	13,1	8,30
Сумська область	12,11	19,18	5,46
Тернопільська область	5,68	–	1,07
Харківська область	10,93	20,13	5,29
Херсонська область	10,26	21,34	6,16
Хмельницька область	11,23	16,78	4,76
Черкаська область	15,87	18,92	4,71
Чернівецька область	11,64	16,38	2,08
Чернігівська область	11,74	16,89	3,29
м. Київ	5,02	–	13,35
м. Севастополь	12,41	20,36	–
<i>Середній індекс</i>	<i>12,08</i>	<i>18,32</i>	<i>4,49</i>

Зупинимось для початку на екстремальних значеннях індексу диспропорційності в обласних радах 2015 року обрання. Мінімальне значення індекс приймає в Тернопільській обласній раді (1,07), тоді як максимальне –

в Рівненській облраді (8,30) та Київській міській раді (13,35). У таблицях 5–6 наводяться результати виборів до двох сусідніх обласних рад, які дозволять сформулювати ще одну гіпотезу щодо індикативної функції коефіцієнтів диспропорційності.

Таблиця 5

**Результати виборів (2015)
до Тернопільської обласної ради**

Партія	Голоси	%	Мандати
«БПП–Солідарність»	117894	28,02	18
«Свобода»	83327	19,81	13
«Батьківщина»	63045	14,99	10
«Самопоміч»	41770	9,93	6
«Радикальна партія Ляшка»	35439	8,42	5
«Народний Контроль»	30308	7,20	5
«Громадянська позиція»	26010	6,18	4
«УКРОП»	22884	5,44	3

Джерело: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM057?PID112=12&PID102=10001&PF7691=10001&PT001F01=100&rej=0&pt00_t001f01=100

Таблиця 6

**Результати виборів (2015)
до Рівненської обласної ради**

Партія	Голоси	%	Мандати
«БПП–Солідарність»	92419	21,98	19
«Батьківщина»	77975	18,54	16
«Радикальна партія Ляшка»	48091	11,44	10
«Свобода»	39974	9,51	8
«Партія конкретних справ»	27886	6,63	6
«УКРОП»	26275	6,25	5
«Аграрна партія»	20993	4,99	0
«Опозиційний блок»	19491	4,63	0
«Прогрес»	13873	3,30	0
«Народний контроль»	12080	2,87	0
«Громадянська позиція»	10395	2,47	0
«Воля»	8573	2,04	0
«Європейська партія»	8556	2,03	0
«Сила Людей»	7830	1,86	0
«Наш Край»	6166	1,47	0

Джерело: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM057?PID112=12&PID102=8122&PF7691=8122&PT001F01=100&rej=0&pt00_t001f01=100

Мінімального значення індекс диспропорційності набуває за умови потрапляння до представницького органу усіх суб'єктів, за які проголосували виборці – саме така ситуація спостерігається в Тернопільській облраді. Такі випадки більш ймовірні за умови відсутності формального прохідного бар'єру. Теоретично можлива повна репрезентація (індекс диспропорційності рівний 0), якщо кількість голосів виборців дорівнює кількості мандатів у представницькому органі.

Більш цікавим є випадок екстремально великих значень коефіцієнту диспропорційності за рівних стартових умов (уніфікована виборча система, сусідні регіони, однаковий розмір представницького органу). Так, високий показник LSq у Рівненській області впливає з великої кількості «марних голосів», відданих за партії, які не подолали бар'єр (кожен четвертий голос виявився «марним»). Варто зосередити увагу на результаті «Опозиційного блоку» (4,63%) та, особливо, «Аграрної партії» (4,99%). За «Аграрну партію» було віддано 20993 голоси, які не конвертувалися в жодний представницький мандат, тоді як, наприклад, 26275 голосів за «УКРОП» дозволили цій партії провести 5 своїх депутатів. Звідси й такий високий показник диспропорційності новообраної ради. Ймовірність того, що результат однієї з партій дійсно виявиться на 0,01% меншим за прохідний бар'єр, існує, проте вона мізерна. Однак зауважимо ще один важливий момент: головними «бенефіціарами диспропорційності» виступають партії, які здобули найвищі результати (відповідно на їхню користь перерозподіляються більше додаткових мандатів). Якщо б за офіційним підрахунком обласної комісії «Аграрна партія» і «Опозиційний блок» здобули на декілька сотих відсотка більше і подолали 5% бар'єр, то вони б сформували дві фракції з 5 депутатів у кожній. У свою чергу партії-лідери – «БПП-Солідарність», «Батьківщина», «Радикальна партія» – отримали б загалом на 9 мандатів менше. За цікавим збігом, «трійка» керівників Рівненської обласної комісії (голова, заступник та секретар) представляють саме три ці політичні сили – БПП, «Батьківщину» та РПЛІ [7]. Не маючи стовідсотково обґрунтованих підстав звинувачувати тих чи інших політичних суб'єктів у фальсифікаціях, ми повертаємось на методологічний рівень дослідження диспропорційності, щоб зробити наступний висновок: для молодих демократій, в яких принципово можливі маніпуляції не лише електоральними правилами, але й результатами волевиявлення, індекси диспропорційності можуть використовуватися як непрямі індикатори фальсифікацій.

Однак повернемося до результатів місцевих виборів–2010, диспропорційність яких виявилася найбільшою за всю електоральну історію незалежної України (див. таблицю 4). Сукупний показник диспропорційності створених обласних рад дорівнює 18,32, тоді як в окремих регіонах він перевищує позначку 25. Головним інституційним чинником такого високого рівню диспропорційності, безумовно, виступає наявність мажоритарної складової у виборчій системі. Традиційно головним бенефіціаром від застосування «мажоритарки» є партія влади – це легко прослідкувати на векторах диспропорційності Верховної Ради 2002 року обрання (президентська «За Єдину Україну» при 11,7% загальнонаціональної підтримки перемогла у відносній більшості одномандатних округів і разом з

само висуваннями сформувала найбільшу парламентську фракцію), 2012 та 2014 років (аналогічні приклади викривлення на користь президентських сил – «Партії Регіонів» і «Блоку Порошенка» відповідно). Вигода від мажоритарної складової на місцевих виборах для партії влади ще більша (як і від механізму «зв'язаного голосу», застосованого на виборах–2015). На таблиці 7 проілюстровано вигоду для «Партії Регіонів» від диспропорційності обласних рад 2010 року обрання.

Таблиця 7

Результати «Партії Регіонів» на місцевих виборах–2010 ЦИК

Region	% за про- порційною частиною	% підсумко- вого розміру фракції у раді	можливість формування однопартійної більшості
АР Крим	48,93	64	+
Вінницька	20,68	49,6	+–
Волинська	18,66	27,5	–
Дніпропетровська	40,63	65,71	+
Донецька	65,78	92,22	+
Житомирська	17,72	37,5	–
Закарпатська	18,44	34,25	–
Запорізька	40,16	74	+
Івано–Франківська	8,19	9,64	–
Київська	26,3	64,2	+
Кіровоградська	33,99	61	+
Луганська	56,16	85,48	+
Львівська	6,56	8,62	–
Миколаївська	41,29	67,80	+
Одеська	38,68	65,91	+
Полтавська	24,16	47,5	+–
Рівненська	14,1	36,3	–
Сумська	23,03	50	+–
Тернопільська*	9,8	11,66	–
Харківська	40,21	68,38	+
Херсонська	31,9	69	+
Хмельницька	22,02	43,7	+–
Черкаська	28,92	54,8	+
Чернівецька	22,09	48,1	+–
Чернігівська	21,62%	45	+–
м. Київ*	3,95	5	–
м. Севастополь	32,08	60,52	+

З 27 регіонів партія влади здобула підтримку абсолютної більшості виборців (50%+1) лише в Донецькій та Луганській областях, проте завдяки ефектам диспропорційності та мажоритарній складовій електоральної формули одноосібно взяла під контроль 13 рад. Ще в 6 обласних фракція ПР здобула 44–50% місць і мала можливість довести цю кількість до однопартійної більшості індивідуальними домовленостями з окремими депутатами. Середній розмір фракцій ПР в обласних радах виявився в 1,83 рази більшим за результат партії у пропорційній частині голосування (тобто, показник її реальної підтримки виборцями). Варто зауважити, що в Тернопільській області та в Києві місцеві вибори проводились раніше (2008–2009 рік) за чистою пропорційною системою.

Власне, саме перехід до змішаної моделі на місцевих та парламентських виборах (2010 і 2012 роки відповідно) ми вважаємо ключовим інституційним механізмом «узурпації влади», яку українські дослідники зазвичай пов'язують, перш за все, з відміною Конституційним судом «політичної реформи» і наділення президента більшими повноваженнями постфактум. Диспропорційність електоральних вподобань результатам формування представницьких органів не суперечить правовим нормам, проте була й залишається маніпулятивним інструментом збереження влади демократичним шляхом за умови втрати підтримки. Контроль електоральних правил надавав і надає партії влади суттєвої стратегічної переваги, дозволяючи кардинально змінювати результати виборів навіть за фіксованих політичних вподобань виборців. Яскравим прикладом такого викривлення волевиявлення можна вважати й парламентські вибори–2012, на яких за пропорційною частиною «демократичні сили» здобули близько 55% підтримки, але через мажоритарну складову не змогли сформувавши більшість. Ідея «зв'язаного голосу» за кандидата та партію, застосована на виборах–2015, також вписується в цю логіку намагання партії влади штучно утримувати потрібний результат при стрімкому падінні підтримки серед виборців. При можливих іміджевих втратах від спроб наполягти на збереженні дискредитованої «мажоритарки», ідея «зв'язаного голосу» та розрахунок на «ефект ототожнення» партії з у той чи інший спосіб кооптованими до команди президента популярними місцевими кандидатами видаються вдалою і досить оригінальною відповіддю влади на внутрішні електоральні виклики.

Отже, підсумовуючи результати дослідження, можна зробити наступні висновки. По–перше, диспропорційність представницьких органів як невідповідність результатів розподілу мандатів повній структурі електоральних вподобань виборців є загальною патологією всіх виборчих систем. Однак кількісно ця диспропорційність може приймати дуже різні значення, що залежить, насамперед, від обраної електоральної формули (не тільки від неї – наприклад, ще від ступеню фрагментації електорального поля, типу партійної системи тощо). Загальний тип системи (пропорційна, змішана, мажоритарна) і розмір формального прохідного бар'єру – це дві основні характеристики, які впливають на кількісний вимір диспропорційності обраних органів.

По–друге, квантифікація диспропорційності за допомогою розроблених дослідницьких індексів видається актуальною методологічною знахідкою, яка у вітчизняній

політичній науці ще не представлена на належному рівні. Подібне залучення специфічних кількісних методів збагачує аналіз політичного процесу і робить його більш об'єктивним. Серед іншого, розрахунок індексів диспропорційності важливий не лише для порівняльного аналізу представницьких органів чи виборчих систем, але й може слугувати непрямим індикатором фальсифікацій з боку влади.

По–третє, дослідження «українських кейсів» на матеріалі парламентських виборів 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 років, а також місцевих виборів 2010 та 2015 років, емпірично підтвердило декілька гіпотез. Зокрема, застосування чистої пропорційної системи або пропорційної персоналізованої призводило до значно меншого диспропорційного викривлення, ніж використання змішаної системи зі складовою мажоритарної моделі відносної більшості. При цьому найбільшу вигоду від звернення до мажоритарних елементів електоральних формул завжди отримує партія влади, яка виступає в ролі головного «бенефіціару диспропорційності».

По–четверте, було виявлено, що піковою точкою диспропорційності формування представницьких органів став 2010 рік та місцеві вибори, які проводились за змішаною паралельною системою. За допомогою зміни електоральної формули і залучення мажоритарною складовою – найбільш чуттєвою до впливу адміністративного ресурсу, особливо на місцевому рівні – тодішня партія влади зуміла одноосібно отримати більше 50% депутатських мандатів у 13 обласних радах та ще в 6 радах максимально наблизитися до такого монопольного становища, при тому що лише в 2 регіонах політичну силу підтримало більше 50% виборців. На нашу думку, актуальна в сучасній вітчизняній політології проблематика легітимності влади та узурпації влади повинна знаходити своє осмислення, серед іншого, в категоріях диспропорційності парламенту та місцевих рад. У свою чергу маніпуляції електоральними правилами і постійні кон'юнктурні зміни виборчої системи можуть аналізуватися як один з ключових елементів механізму узурпації влади.

Подальші дослідження можливих ефектів від застосування різних виборчих систем, які ґрунтуються на міжнародному та вітчизняному досвіді, видаються вкрай актуальним дослідницьким завданням, особливо в контексті пошуку оптимальної електоральної моделі для України.

Список використаних джерел

1. Young H. P., Balinsky M. L. Fair representation. – New Haven and London Yale University Press, 1982. – 195 p.
2. Arrow K. Social Choice and Individual Values – Yale University Press, 1951. – 144 p.
3. Gibbard A. Manipulation of voting schemes: a general result // *Econometrica*. – 1977. – №41. – P.587–600.
4. Карпов А. Измерение представительности парламента в системах пропорционального представительства. – Москва: ГУ ВШЭ, 2006. – 40 с. // Карпов А. Izmerenie predstavitelnosti parlamenta v sistemah proporsionalnogo predstavitelstva. – Moskva, GU VSHE, 2006. – 40 s.
5. Gallagher M. Comparing Proportional Representation Electoral Systems – Quotas, Thresholds, Paradoxes And Majorities // *British Journal of Political Science*. – 1992. – Vol.22. – P.469–496.
6. Gallagher M. The Politics of Electoral Systems: Comparative Analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf

7. Загальні відомості про склад Рівненської обласної виборчої комісії // cvk.gov.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM054?PID112=12&PID102=8122&PF7691=8122&PT001F01=100&rej=0&pt00_t001f01=100 // Zagal'ni vidomosti pro sklad Rivnens'koi' oblasnoi' vyborchoi' komisii' // cvk.gov.ua [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM054?PID112=12&PID102=8122&PF7691=8122&PT001F01=100&rej=0&pt00_t001f01=100

Avksentiev A. O., postgraduate, Department of Political Science, V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine, Kharkiv), toshinho@rambler.ru

Disproportionality as the main pathology of electoral systems: Ukrainian context

The research contains disproportionality analysis of representative body towards electoral inclination of voters on the material of parliamentary and local elections in Ukraine. Calculations of «disproportionality index» for Verkhovna Rada of 3–8 convocation and Regional Councils of 2010 and 2015 elections are presented. We proved the presence and define the character of election system type with quantitative measurement of representative body disproportionality. Disproportionality is considered as one of the usurpation of power elements by means of election rules manipulation.

Keywords: Gallagher index, disproportionality, electoral systems, representative body, usurpation of power.

Авксентьев А. А., аспирант кафедры политологии, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (Украина, Харьков), toshinho@rambler.ru

Диспропорциональность как основная патология избирательных систем: украинский контекст

Исследование содержит анализ диспропорциональности представительских органов по отношению к структуре электоральных предпочтений избирателей на материале парламентских и местных выборов в Украине. Представлены расчеты «индексов диспропорциональности» для Верховной Рады 3–8 созывов, а также областных советов 2010 и 2015 годов избрания. Обосновано наличие и определен характер связи типа избирательной системы с количественным измерением диспропорциональности представительского органа. Диспропорциональность рассмотрена как один из элементов узурпации власти путем манипулирования электоральными правилами.

Ключевые слова: индекс Галлахера, диспропорциональность, избирательные системы, представительские органы, узурпация власти.

***

УДК 32.1

Бірюков Д. С., кандидат технічних наук, головний консультант відділу енергетичної та техногенної безпеки, Національний інститут стратегічних досліджень (Україна, Київ), dmytro.biriukov@niss.gov.ua

Лещенко О. Я., заступник директора Департаменту організації заходів цивільного захисту, Державна служба України з надзвичайних ситуацій (Україна, Київ), leo@mns.gov.ua

Політичні комунікації з питань цивільного захисту: досвід України

Розглядаються політичні комунікації з питань цивільного захисту, здійснені вітчизняними політичними акторами. Визначені основні види таких комунікацій, політичні актори, які їх здійснювали. З'ясоване місце, що посідають питання цивільного захисту, в політичних комунікаціях в умовах воєнно-політичних викликів, яким протистойть нині Україна. На прикладах надзвичайних ситуацій техногенного характеру, що відбулися в 2015 р., проаналізовано компоненти політичної комунікації.

Ключові слова: національна безпека, політичні комунікації, цивільний захист, надзвичайні ситуації.

В різних формах та способах комунікації здійснювалися протягом всього історичного періоду розвитку людського суспільства, проте систематичне дослідження процесів і явищ політичної комунікації, як особливого предмету

політологічних досліджень, розпочалося з 1920–х рр. Значним поштовхом для розвитку таких досліджень стали роботи Г. Лассуелла «Методи пропаганди в Світовій війні» (1927 р.) та «Пропаганда, комунікація та громадська думка» (1946 р.). З середини 1940–х рр. з'являються численні політологічні дослідження, в яких вивчається природа й побудова інформаційно–політичної сфери суспільного життя, характерні для неї механізми й тенденції розвитку публічних і непублічних контактів, форми еволюції спілкування правлячих кіл та громадянського суспільства тощо. Традиційно дослідження політичної комунікації розвивалися в двох основних напрямках. Перший пояснює явища на мікрорівні, будуючи на основі впорядкування та узагальнення емпіричних даних теоретичні конструкції, які відображають принципи інформаційного впливу та закономірності змін політичних установок, думок і поведінки суспільства. Широко відомою стала книга П. Лазарсфельда, Б. Берельсона та Х. Года «Вибір народу» (1944 р.), в якій увага приділялася дослідженню процесів спонукальної комунікації в контексті підготовки та проведення виборчих кампаній. Відомі в цьому напрямі стали також праці таких дослідників як Е. Кемпбелл, Л. Фестінгер, У. Ліппман, Дж. Гербнер. Другий напрямок досліджень розглядає феномен політичної комунікації на макрорівні, відображаючи зміст і тенденції розвитку процесів інформаційного впливу і взаємодії суб'єктів політики на рівні політичної системи і суспільства. К. Дойч в праці «Нерви управління: моделі політичної комунікації та контролю» (1963 р.) розглядав політичну систему як складну сукупність інформаційних потоків і комунікативних зв'язків, що визначаються ролями та завданнями тих чи інших політичних агентів, а також особливостями процесів обробки та передачі інформаційних повідомлень. Іншими відомими дослідниками, що працювали в цьому напрямі, були Д. Істон, Г. Алмонд, Дж. Коулман, Р.–Ж. Шварценберг, Дж. Гілмор, К. Кук, Д. Ноук, Дж. Куклінські. Серед вітчизняних науковців, які вивчали питання політичних комунікацій, можна назвати В. П. Андрущенко, О. В. Бабкіну, В. М. Бебика, Ю. С. Ганжура, В. П. Горбатенка, С. Г. Денисюк, О. В. Зернецьку, В. В. Різуна, А. А. Чичановського, В. І. Шкляра та ін.

Треба відмітити, що питання політичних комунікацій в сфері національної безпеки та її окремих складників залишається слабо дослідженим в Україні. Вітчизняними фахівцями в сфері оборони вивчався досвід взаємодії інституцій сектору безпеки і оборони з засобами масової інформації, зокрема, аналізувалася діяльність інформаційних служб збройних сил та профільних відомств країн–членів НАТО [1]. Проте в цій публікації відсутні дослідження, які стосуються сфери цивільного захисту. Дана робота має частково заповнити вказану прогалину. Слід нагадати, що цивільний захист визначений як одна з функцій Української держави в сфері національної безпеки, яка полягає у забезпеченні захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. Отже предметом нашого дослідження будуть політичні комунікації, що стосуються широкого спектру проблем, пов'язаних із попередженням, реагуванням та подоланням наслідків надзвичайних ситуацій. Умовно можна визначити такі групи політичних